

УДК 316

О.М. КІНДРАТЕЦЬ (доктор політичних наук, професор кафедри політології)

Запорізький національний університет, Запоріжжя, Україна

E-mail: kin-el@yandex.ru

«ХОРОШЕ СУСПІЛЬСТВО» ЯК МЕТА ПОЛІТИЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

В статті розглянуті різні підходи до поняття «хороше суспільство». Показані ознаки хорошого суспільства та уявлення про хороше суспільство громадян. Визначаються перешкоди на шляху формування хорошого суспільства в Україні та шляхи подолання цих перешкод. Доводиться, що «хороше суспільство» є метою політичної модернізації в Україні.

Ключові слова: «хороше суспільство», модернізація, політична модернізація, толерантність, соціальна депривація.

За роки незалежності політики, науковці не один раз намагалися визначити, який шлях розвитку для України є найкращим. За цей період часу змінювалися типи республіки (відбувся перехід від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської республіки і знову повернення до президентсько-парламентської республіки), зовнішньополітичний курс держави, мінялася економічна, соціальна політики. Хоча існує Конституція, визначені основні пріоритети розвитку, однак зміни продовжують відбуватися у всіх сферах життя. Найбільш важливими є перетворення в політичній сфері, оскільки від цих перетворень залежать перетворення у всіх інших сферах. Політики визначають цілі розвитку держави, політичний курс. Після визначення цілей відбувається визначення завдань, організація їх реалізації, мотивація учасників політичних процесів, контроль здійснення поставлених задач, корегування планів. Поняття «хороше суспільство» з'явилося в кінці ХХ ст. Доцільність використання цього поняття в наукових роботах викликала сумніви і породила дискусії. В 2005 році в Росії вийшла книга В.Г.Федотової під назвою «Хороше суспільство [1]. У передмові до книги В.Г.Федотова вказує, що термін «хороше суспільство» багатьма не сприймається як науковий або філософський. Він представляється терміном повсякденної мови, публіцистичного тексту, в кращому випадку, етичного трактату. Дійсно, на думку ряду вчених, це поняття, має емпіричне походження, воно оціночне, в ньому знаходять відображення суб'єктивні уявлення людей про належний стан суспільства, а значить в науці такому поняттю не місце. Ці дискусії були продовженням дискусій про місце цінностей в науці, які також є суб'єктивними уявленнями про значимість певного об'єкту. Однак, в повсякденному житті цінності відіграють дуже важливу роль, а тому ігнорувати чи применшувати їх значення не варто.

З критикою зневажливого ставлення до цінностей виступив

Е.Гуссерль. Вчений вважав, що якщо наука ігнорує ті питання, які хвилюють суспільство, то вона взагалі перестає бути потрібною. Е.Гуссерль вказував на те, що новоєвропейська наука намагалася переконати всіх, що її теоретична система незалежна і навіть опозиційна до повсякденного знання. Тим самим вона намагалася скрити, в якій мірі сама базується на проблемах і поняттях донаукового знання [2]. В понятті «хороше суспільство» відображено все те позитивне, що є в різних суспільствах. Люди будь-якої країни світу хочуть жити добре. Це поняття споріднене з поняттям «загальнолюдські цінності». Абрам Харольд Маслоу в роботі «Мотивація і особистість» називає поняття «хороше суспільство» затребуваним. Інститути такого суспільства організовані так, щоб сприяти, заохочувати і забезпечувати максимум взаємин позитивного характеру і мінімум поганих відносин між людьми. Хороше суспільство, на думку вченого, є синонімом психологічно здорового суспільства, в той час як погане суспільство є синонімом психологічно хворого суспільства, що, у свою чергу, означає відповідно задоволення базових потреб або наявність перешкод для такого задоволення (тобто брак любові, сердечності, захисту, поваги, довіри, істини і надлишок ворожості, принижень, страху, презирства і придушення) [3, с.57]. В сучасних теоріях соціальної держави теж можна знайти описання способів формування «хорошого суспільства» - гуманного, справедливого, відповідального. Хоча соціальна держава не ідеальна, все ж така держава намагається дотримуватися принципів соціальної справедливості, дбати про соціальний захист населення, створювати гідні умови існування людини. Інтерес до проблеми формування соціальної держави, її моделей зберігається до нині. Серед вітчизняних вчених, що вивчають цю проблему варто відмітити А.Сіленко, Н.Хому, В.Горбатенка, О.Скрипнюка. Незважаючи на численні дослідження проблем становлення «хорошого суспільства» та політичної модернізації, недостатньо вивчено фактори, які б сприяли зростанню задоволення життям, взаємної довіри та покращили самопочуття громадян України, та тих змін політичної системи, які б створили необхідні умови для цього.

Метою даної роботи є з'ясування причин, що породжують «погані відносини між людьми» та шляхів їх усунення, що має стати завданням оновленої політичної системи України. Причиною відчуження, падіння довіри є загальний психологічний клімат в суспільстві. Певною мірою психологічний стан українського суспільства визначається соціальною деривацією. Поняття «депривація» не так давно стало використовуватися вченими в пострадянських країнах. У часи соціалізму явище, яке визначається цим поняттям, замовчувалося. Депривація (від лат. *deprivatio* - втрата, позбавлення) - психічний стан особистості, виникнення якого обумовлено тривалими нестатками або істотними обмеженнями можливостей задоволення її життєвоважливих потреб. Проявами депривації є страх, тривога, незадоволеність своїм життям. В даний час вчені використовують багато індикаторів, які дозволяють розрахувати індекс приналежності до депривованих верств населення (самооцінка свого «Хороше суспільство» як мета політичної модернізації

матеріального становища як поганого; самооцінка свого харчування як поганого; самооцінка своєї можливості придбати необхідний одяг як поганий; відсутність хоча б одного виду товарів тривалого користування, придбаного за останні 7 років; неможливість скористатися за останні три роки хоча б однією з таких видів платних соціальних послуг, як медичні, освітні, рекреаційні тощо) [4, с.33].

Дослідження поведінки депривованих верств населення показують, що пасивність, пригніченість і депресія, може змінюватися агресією. Агресивні настрої часом використовують ті політичні сили, яким «народний бунт» дає шанс прийти до влади. Саме для таких політичних сил «чим гірше - тим краще». Але розраховувати на те, що всі, хто відноситься до депривованих верств населення, будуть завжди вести себе однаково не можна. Соціальна депривація – це явище, яке досить часто виявляється в країнах, що стали на шлях модернізації. Однак політичні наслідки соціальної депривації в різних країнах і в різний час різні. Те, як поведуться громадяни, тоді, коли їх надії не виправдовуються, залежить від багатьох факторів. Психологи відзначають, що в кожному окремому випадку ступінь деприваційної «поразки» особистості різна. Вирішальне значення тут мають рівень стійкості конкретної особистості, її деприваційний досвід, здатність протистояти впливу ситуації, а також міра деприваційного впливу [5].

Депривація впливає на соціальне самопочуття громадян. Українські вчені Н.Паніна і Є.Головаха розробили інтегральний індекс соціального самопочуття, який використовується сьогодні багатьма соціологами. Соціальне самопочуття визначається мірою задоволення соціальних потреб, які є похідними від існуючої в суспільстві системи соціальних благ [6, с.282]. Одним з головних завдань щорічних моніторингових досліджень, які Інститут соціології НАН України проводить з 1992 року, є вивчення динаміки соціально - психологічного стану населення країни.

Політики часто самі створюють умови для виникнення соціальної депривації. Невирішеність багатьох соціальних проблем дає можливість їм привернути увагу до себе обіцянками швидкого вирішення цих проблем. Однак, насправді ці обіцянки є не чим іншим як популізмом. Тільки тоді, коли перетворення призводять до позитивних змін (нехай і не настільки швидких, як було обіцяно) не виникає розчарування, соціальна депривація. Найчастіше вдається уникнути масового розчарування лідерам - харизматиків. Вміле маніпулювання свідомістю, використання сліпої віри у правильність дій таких лідерів, дозволяє збільшити «кредит довіри». У пострадянських країнах збереженню соціально - політичної стабільності сприяє «соціальний страх», страх, який люди відчувають перед владою. Він може підтримуватися вибірковою покаранням опонентів, так званим «вибірковою правосуддя». І хоча посттоталітарна влада фізично не знищує «іншодумців», однак таке вибіркоче покарання служить застереженням для всіх незадоволених владою.

Слід враховувати і те, що в багатьох пострадянських країнах переважають люди середнього та похилого віку, тобто ті покоління, які

соціалізувалися в умовах авторитарного режиму. Засвоєні в процесі політичної соціалізації правила і норми поведінки швидко змінити неможливо. Крім цього необхідність адаптуватися до нових умов життя, «виживати» в новому, «агресивному» соціальному середовищі вимагає значних зусиль, що робить більшість громадян політично пасивними. Багатьом не вистачає такого ресурсу, як час, оскільки більша частина його йде на одержання матеріальних благ, необхідних для задоволення первинних потреб. Перераховані фактори дозволяють зберігати соціально - політичну стабільність в Україні в умовах поляризації суспільства, зростання частки бідного населення, безробіття, соціальної незахищеності. Стабільність збережена таким способом не є свідчення існування «хорошого суспільства». Можливо, вона й важлива для перетворень, здійснення політичної модернізації, однак її не достатньо для успішності цих перетворень. Необхідний ще певний соціально-психологічний стан населення, а також включеність громадян в процес модернізації політичної системи.

Таким чином, соціальна депривація не завжди стає причиною соціальної, політичної нестабільності і конфліктів. Наслідки конфліктів, породжених соціальною депривацією, можуть бути різними - негативними і позитивними. У тому випадку, якщо ці конфлікти призводять до усунення причин, що породили соціальну депривацію, вони виконують позитивну функцію. «Хороше суспільство» в розумінні громадян - це таке суспільство, в якому є чіткі правила, система норм і цінностей, до дотримання яких суспільство заохочує, а за порушення - карає, причому неважливо, яке положення в цьому суспільстві займає та чи інша людина, а ще в такому суспільстві правила залишаються незмінними так довго, як це взагалі можливо, і не переписуються під конкретну людину або ситуацію; хороше суспільство – це справедливе суспільство; суспільство, в якому комфортно жити; суспільство, в якому люди розуміють один одного, мають якісь спільні цілі, думають не тільки про себе, а й про інших і не обманюють інших людей для свого блага; суспільство, в якому всі члени суспільства хочуть дотримуватися встановлених законів, живуть за біблійними принципами, люблять Бога і людей тощо [7]. Якщо узагальнити всі ці висловлювання, то «хороше суспільство» - це демократичне суспільство, в якому існує гарантія дотримання прав людини, соціальний порядок, свобода і справедливість, високий рівень добробуту тощо.

Українці бажають жити в «хорошому суспільстві». Ті, хто не знаходить ознаки такого суспільства в Україні, прагнуть знайти його за межами держави, стають емігрантами. Важко переконати молодих людей, що корупція, хабарництво, непотизм, несправедливість – це добре. Багато з них хочуть вже сьогодні жити в «хорошому суспільстві», а не намагатися його побудувати. Не тільки багато молодих людей з радістю, якщо є така можливість, виїждять в розвинуті демократичні країни світу на навчання і постійне проживання. Батьки, дітей, яким вдалося реалізувати свої плани на переїзд в «хороше суспільство», теж радіють цьому. Це означає, що «Хороше суспільство» як мета політичної модернізації

підривається основа патріотичного виховання на рівні первинної групи. Первинна група – це найбільш важлива група в житті людини, яка крім інших функцій мала б виконувати і функцію патріотичного виховання. Як правило, молоді емігранти отримують з боку своїх батьків моральну підтримку. Часом самі батьки заохочують своїх дітей до виїзду з держави в «хороше суспільство». Вирішити цю проблему, здається, просто, адже всі бажають жити в «хорошому суспільстві», всі без винятку політичні сили ніби-то знають як таке хороше суспільство побудувати, існують зразки хорошого суспільства, з якими в умовах глобалізації легко познайомитися, а досвід побудови такого суспільства легко вивчити. Однак, насправді вирішення цієї проблеми залежить від багатьох чинників. Дуже важливим чинником є професіоналізм, патріотизм, відповідальність перед суспільством політичної еліти. В значній мірі від еліти залежить формування толерантності, культури миру.

Нині саме формування установок толерантної поведінки в сфері політики набуває особливої актуальності. Це пов'язано із зростанням проявів ксенофобії, екстремізму в сучасному світі. Відсутність в Україні конфліктів, подібних до конфліктів в інших республіках колишнього Радянського Союзу, чи в країнах Близького Сходу, не зменшує актуальності цієї проблеми для нашої держави.

Українське суспільство неоднорідне, як в соціальному, національному, економічному, релігійному плані, так і в політичному плані, а тому виключати можливість серйозних конфліктів не можна. Оскільки суспільство є гетерогенним, то це означає, що повсякчасно спілкуються між собою люди, що мають різні уявлення про процеси, що відбуваються, по-різному оцінюють одні й ті ж явища тощо. Однією з умов попередження найбільш небажаного сценарію розвитку конфліктів, є виховання толерантного ставлення до інших поглядів, уподобань, культури. Першою історичною формою прояву толерантності була віротерпимість - визнання переконань і віри «іншого». В умовах глобалізації, для якої характерне переміщення (міграція) великих мас людей, терпимість є умовою нормального існування соціуму. Проблема терпимості настільки важлива, що авторитетна міжнародна організація ЮНЕСКО визначила принципи терпимості. В декларації принципів терпимості ЮНЕСКО йдеться про те, що терпимість означає повагу, прийняття і правильне розуміння багатого розмаїття культур нашого світу, форм самовираження і прояву людської індивідуальності. Їй сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думки, совісті й переконань. Терпимість - це єдність у різноманітті. Це не тільки моральний обов'язок, а й політична та правова потреба. Терпимість - це те, що робить можливим досягнення миру і веде від культури війни до культури миру.

В декларації йдеться також і про виховання терпимості. Виховання в дусі терпимості розглядається в якості невідкладного, найважливішого завдання. Нині це завдання набуває особливої актуальності і в Європейському Союзі. В Європі останнім часом спостерігається зростання

кількості проявів ксенофобії. Це пов'язують із напливом мігрантів з країн Азії та Африки, із загострення соціальних проблем, породжених економічною кризою. Схожі причини ксенофобії і в Росії. Російські націоналістичні організації вимагають «очищення» суспільства від іноземців. Тривогу викликає зростання національної дистанції в Україні. За підрахунками Є.Головахи, питома вага психологічно відкритих (толерантних) людей за роки незалежності знизилася більше як у тричі, а кількість носіїв ксенофобних настроїв за десять років зросла в чотири рази [8, с.643]. Існує декілька форм толерантності: соціальна, політична, етнічна, релігійна, економічна толерантність. Особливе значення має політична толерантність. Відсутність такої толерантності може привести навіть до громадянської війни. Політична толерантність - це, перш за все, терпиме ставлення до політичних опонентів, їх ідеології, уявлень, діяльності тощо. Таке ставлення будується на взаємній повазі. На політичну толерантність впливають різні фактори, серед яких важливе місце займає політична культура населення, рівень розвитку демократії, рівень освіти, інформованості. Чим краще людина інформована про те, що відбувається в суспільстві, чим більш вона освічена, тим легше вона розстається із негативними стереотипами та емоціями, породженими ними, щодо інших груп людей, розуміє спільність інтересів, поділяє загальнолюдські цінності. Освіченою людиною важче маніпулювати політикам, які часом розпалюють ворожнечу між етнічними, релігійними групами з метою завоювання влади. На думку дослідників, толерантність не розв'язує конфлікт, не усуває його причин, не знімає протиріччя між конфліктуючими сторонами, а переводить конфлікт у відносно мирне, ненасильницьке русло.

Нині існує декілька уявлень щодо політичної толерантності: політична толерантність розглядається як історичний досвід накопичення і передачі способів реагування на політично значимі відмінності у відносинах з «іншими»; самодостатня цінність, що доповнює інші політичні цінності («рівність», «свобода», «справедливість»). Політична толерантність інструментально розкривається через певні форми: діалог, переговори, консенсус, компроміс, визнання Іншого, партнерство, довіра в політиці. На жаль, українські політики часто нехтують цими формами толерантної поведінки, забувають про наслідки нетерпимого ставлення (реального чи демонстративного) до політичних опонентів і тим самим провокують конфлікти між своїми прихильниками, які часом не розрізняють реальне протистояння й удаване.

Політику часом називають мистецтвом. Арена політики часом перетворюється на «театральну», на якій твориться певний спектакль, розрахований на глядачів-виборців. За кулісами цієї сцени ведуться кулуарні переговори, укладаються угоди на основі спільних інтересів різних політичних сил. Некритичне сприйняття цих політичних ігор приводить до зростання напруженості в суспільстві. Як будь-яка гра, політична також має відбуватися за певними правилами. Правила в грі встановлюються для того, щоб не допустити безладу, щоб контролювати процес гри. Вести себе за «Хороше суспільство» як мета політичної модернізації

правилами вчаться діти в процесі соціалізації. Це вміння є умовою збереження і виживання соціуму. Сьогодні повсталала задача виховання толерантності. Однією із форм виховання толерантності являється проведення навчальних дискусій. Під час проведення таких дискусій їх учасники навчаються слухати один одного, контролювати емоції, зважувати аргументи, формулювати контраргументи. Аргументи, а не взаємні образи, слугують доведенню правоти.

Важливу роботу по вихованню толерантності відіграє створена в 2001 році організація - Конгрес національних громад України. З 2002 року, коли члени організації вперше зібралися на семінар з розробки концепції табору «Витоки толерантності», і до сьогодні Конгрес національних громад України організовує один-два табори на рік та запрошує все більше дітей, у тому числі, й з інших країн. За роки існування цих таборів більше 2 тис. дітей в них вчилися толерантності. Віце-президент Конгресу національних громад України, член спостережної ради Українського Хельсинського союзу по правам людини Йосиф Зісельс відмічає, що один табір не може зробити країну толерантною. Однак напрацювання цієї організації можуть стати в пригоді іншим організаціям громадянського суспільства, державі. Звичайно, це можливо за умови усвідомлення суб'єктами політики своєї відповідальності за ситуацію в країні, збереження стабільності, соціального миру. Толерантне суспільство – це «хороше суспільство». Наше суспільство все ще багато в чому залишається «нехорошим». Його часто називають «кризовим», «невротичним», «маргінальним». Такі оцінки суспільству дають політологи, психологи, психоаналітики, соціологи. Формування «хорошого суспільства» залежить від політичної модернізації. Політична система в результаті модернізації повинна стати чутливою до запитів громадян. Відкритість, прозорість прийняття рішень, налагоджений зворотній зв'язок, децентралізація, формування горизонтальних структур управління дасть можливість реалізувати мрію багатьох громадян про хороше суспільство.

Список використаної літератури

1. Федотова В.Г. Хорошее общество/В.Г. Федотова. — М.: Прогресс, Традиция, 2005. — 544 с.
2. Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология // Вопросы философии. — 1992. — № 7. — С. 136—176.
3. Маслоу А. Мотивация и личность/ А. Маслоу - СПб.: Питер, 2008. - 352с.
4. Тихонова Н.Е. Низшие классы в России (Теоретические и методологические предпосылки анализа) Общественные науки и современность. - 2010. - № 4. - С.26-36.
5. Кондратьев М., Ильин В. Азбука социального психолога-практика: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.insai.ru/slovar/1394>
6. Загороднюк Т. Соціально- психологічний стан населення України / Українське суспільство 1992-2010 . Соціологічний моніторинг / за ред. д.ек.н. В.Воронов , д.соц.н. М.Шульгі . К. : Інститут соціології НАН України. 2010 . С.282 -288 .
7. Какое оно, для Вас, хорошее общество? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://otvety.google.ru/otvety/thread?tid=2e988d04f739144a>
8. Українське суспільство 1992-2008. Соціологічний моніторинг /за ред. В.Ворони, М.Шульгі. - К.: ІС НАНУ, Фолиант, 2008. – 656 с.

REFERENCES (TRANSLATED&TRANSLITERATED)

1. Fedotova V.G. Good Society / V.G.Fedotova. - Moscow: Progress, Tradition, 2005. - 544.
2. Husserl E. Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology / / Problems of Philosophy. - 1992. - № 7. - S. 136-176.
3. Maslow A. Motivation and Personality / Maslow - St. Petersburg.: Peter, 2008. - 352s.
4. Tihonova N.E. The lower classes in Russia (theoretical and methodological assumptions of analysis) Social science and modernity. - 2010. - № 4. - P.26-36.
5. Kondratiev M., Ilyin V. ABC social psychologist practice [Electron resource]. - Mode of access: <http://www.insai.ru/slovar/1394>
6. Zagorodniuk T. Social and psychological health of the population of Ukraine / Ukrainian Society 1992-2010. Sociological monitoring / for red.d.ek.n. V.Voronov, d.sots.n. M.Shulhi. Kyiv: Institute of Sociology of Ukrayini.2010. S.282 -288.
7. What it is, for you, a good society? [Electron resource]. - Mode of access: <http://otvety.google.ru/otvety/thread?tid=2e988d04f739144a>
8. Ukrainian Society 1992-2008. Sociological monitoring / ed. V.Vorony, M.Shulhy. - K.: IC NASU Folyant, 2008. - 656 p.

Е.Н.КИНДРАТЕЦ (доктор политических наук, профессор кафедры политологии)
Запорожский национальный университет, Запорожье
E-mail: kin-el@yandex.ru

«ХОРОШЕЕ ОБЩЕСТВО» КАК ЦЕЛЬ ПОЛИТИЧЕСКОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ

В статье рассмотрены различные подходы к понятию «хорошее общество». Показаны признаки хорошего общества и представление о хорошем обществе граждан. Определяются препятствия на пути формирования хорошего общества в Украине и пути преодоления этих препятствий. Доказывается, что «хорошее общество» является целью политической модернизации в Украине.

Ключевые слова: «хорошее общество», модернизация, политическая модернизация, толерантность, социальная депривация.

E.KINDRATETS (Doctor of political science, political science professor of the department)

Zaporozhye National University, Zaporozhye
E-mail: kin-el@yandex.ru

"GOOD SOCIETY" AS THE GOAL OF POLITICAL MODERNIZATION

The concept of "good society" emerged in the late twentieth century. The appropriateness of using this concept in scientific studies called into a question and has generated a discussion. These discussions are continuing discussions about the place of values in science that are also subjective views on the significance of a particular object. However, in everyday life values play a very important role, and therefore to ignore or downplay their importance should not be right. The concept of "good society" shows all the positive things that are in different societies. People all over the world want to live well. This concept is akin to the concept of "universal values". Public opinion surveys conducted in Ukraine, show a lack of trust, respect, protect and excess hostility, humiliation, fear, contempt. Causes of "poor relations between people" are various. Detecting and eliminating them is a task for the renewal of the political system of Ukraine. The reason for exclusion, the decline of trust in society is the general psychological climate in society. To some extent, the psychological state of Ukrainian society is determined by social deprivation. Not so long ago the concept of "deprivation" was

«Хороше суспільство» як мета політичної модернізації

used by scientists in the former Soviet countries. Currently, scientists use many indicators that allow to calculate the index belonging to the deprived. Study of the behavior of the deprived populations show that passivity, depression, and depression can vary aggression. Ukrainian society is fragmented, both in the social, national, economic, religious terms and in political terms, and therefore to exclude the possibility of serious conflicts is impossible. Because of the fact the society is heterogeneous, it means that people who have different ideas about the processes occurring in different assessments communicate with each other and estimate the same phenomena in different ways. The first historical form of manifestation of tolerance was tolerance - acceptance of belief and faith of the "another". With globalization, characterized by movement (migration) of large masses of people, tolerance is the normal condition of existence of society. Our society is still "bad". It is often called the "crisis", "sick", "neurotic", "marginal". These estimates are given to the public by political scientists, psychologists, psychoanalysts, sociologists. The formation of a "good" society depends on political modernization. The political system as a result of modernization should be sensitive to the needs of citizens.

Key words: "good society", modernization, political modernization, tolerance, social deprivation.

Стаття надійшла до редколегії 15.11.13

Прийнята до друку 20. 11.13

Рецензент: к.ф.н., доц., доц.. Богуславська О.Г.